

Eva Therese Sætervadet

Skikkelser i bevegelse

Mobilitet og status blant elitekvinner fra eldre bronsealder i Skandinavia

Bacheloroppgave i Arkeologi
Veileder: Heidrun M.V. Stebergløkken
April 2022

Eva Therese Sætervadet

Skikkelser i bevegelse

Mobilitet og status blant elitekvinner fra eldre
bronsealder i Skandinavia

Bacheloroppgave i Arkeologi
Veileder: Heidrun M.V. Stebergløkken
April 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Innhold

Figurer og tabeller:	2
Abstract:	3
1.1 Periodeavgrensning	4
2.0 Teori	5
2.1 Kjønnsteori	5
2.2 Kjønn og identitet i graven	6
3.0 Forskningshistorie	7
3.1 Bronsens introduksjon og framveksten av ny samfunnsstruktur	7
3.2 Kvinnens plassering	8
3.3 Gravskikk i bronsealderen	8
3.4 Regional bekledning.....	9
4.0 Materialet	10
4.1 Egtvedpiken	11
4.2 Skrydstrupkvinnen	11
4.3 Ølbykvinnen	12
5.0 Metode	12
6.0 Kontekstuell analyse	13
6.1 Egtvedpiken	13
6.2 Skrydstrupkvinnen	14
6.3 Ølbykvinnen	14
7.0 Tolkning og diskusjon	16
8.0 Konklusjon	18
9.0 Litteraturliste	20

Figurer og tabeller:

Figur 1: Rekonstruering av Egtvedpiken (Bergerbrant 2007).

Figur 2: Skrydstrupkvinnen i graven. Roberto Fortuna and Kira Ursem, National Museum, Denmark. (ukjent dato). License: CC-BY-SA. Hentet fra: <https://nat.au.dk/en/about-the-faculty/news/show/artikel/new-research-indicates-that-the-egtved-girl-and-the-skrydstrup-woman-were-danish>

Figur 3: Akvarell av Ølbykvinnen i graven. Av V. Boye, 1880 (Nationalmuseets arkiver. Digital rekonstruksjon av M. J. Walsh.)

Tabell 1: Modell av 5 ulike mobilitetsmønstre knyttet til menneskelig mobilitet. Hentet fra Reiter & Frei (2019).

Sammendrag:

Denne bacheloroppgaven har som mål å belyse mobilitet blant elitekvinner i Skandinavia i eldre bronsealder, og se på hvordan ulike mobilitetsmønstre kan knyttes til ulike samfunnsroller som kvinner hadde i denne perioden. Oppgaven utforsker tre elitekvinner fra eldre bronsealder funnet i Danmark; i Egtved, Skrydstrup og Ølby. Bronsealderen var en tid uten skriftlig språk, og man er derfor avhengig av arkeologisk materiale for å kunne tolke periodens samfunnsstruktur. Materiell kultur har stor påvirkning på hvordan fortidens kjønnsroller og identiteter tolkes, og den materielle kulturen fra de tre gravene stiller som viktige deler i tolkningen av deres kvinneroller. Androsentristiske syn der et maskulint perspektiv regjerer blir ofte satt som hovedvinkling i representasjonen av kulturer. Gjennom analyser av kvinnenenes mobilitet og materielle kultur vil nye perspektiver på makt og status presenteres, noe som kan være en motvekt mot androsentriske kjønnsmyter fra egen samtid som muligens feilaktig overføres inn i oppfatningen av fortiden.

Abstract:

The goal of this bachelor thesis is to shed light on mobility among elite women in Scandinavia during the Early Nordic Bronze Age and look at how different mobility patterns can be connected to different societal roles women had during this time period. The thesis explores three elite women from the Early Bronze Age who were unearthed in Denmark; in Egtved, Skrydstrup and Ølby. The Bronze Age was a time period with no written language, which makes archaeological material essential to the interpretation of the societal structures of the period. Material culture has a great influence on how gender roles and identities of the past are interpreted, and the material culture from the three graves serves as important pieces in deciphering their roles as women. Androcentric views where a masculine perspective rules, are often assigned the main perspective in the representation of cultures. Through analysis of these women, their mobility and their material culture, new perspectives on power and status will be presented. This could be a counterweight against androcentric myths about gender from one's own contemporary perception, which may wrongfully be projected into ideas of the past.

1.0 Innledning

Kvinnens rolle og posisjon i samfunnsbildet er et tema som har generert større interesse de siste 50 årene, blant annet som etterfølge av den nye kvinnebevegelsen på 1970-tallet. Også i dagens offentlige debatt er diskusjonen som omhandler kjønn både en sentral og en viktig del. Tolkninger av kjønn og kjønnsroller er flersidige, og kan også knyttes til arkeologisk forskning. En har muligens hatt lett for å se litt svarthvitt på ting. Et mer moderne synspunkt der kvinnen sitter plassert i hjemmet, den "private sfæren", kontra mannen som drar ut på jakt og plyndring er noe mange vil gjenkjenne, uten at det nødvendigvis er relaterbart til forhistoriske samfunn. Stadig vekker dukker nye deler av historien opp, der man funderer på om slike scenarier ikke nødvendigvis er korrekte. Mange myter har ikke vondt av å avkreftes, og blant annet kjønnsmyter har vært en av klippene til fremveksten av spesielt feministisk kritikk av både forhistorien og arkeologien deretter. Framveksten av et feministisk perspektiv i academia førte til kritisk vurdering av både kultur og forskning, og nye spørsmål ble utartet deretter. Ideen om at kvinner faktisk kunne ha en mer sentral og viktig rolle i samfunnet ble plantet, og arkeologien har vært med på å undersøke disse teoriene (Olsen, 1997, s. 240-242).

Kvinnens rolle i eldre bronsealder i Skandinavia er hovedtemaet i denne bacheloroppgaven, og jeg kommer til å ta utgangspunkt i tre kvinnegraver som er funnet i Danmark; i Egtved, Skrydstrup og Ølby. Både organisk materiale og arkeologiske gjenstander fra gravene er relevante, og jeg ønsker å undersøke dette materialet nærmere. Også temaene allianser, samfunn og handelsnettverk vil belyses. De tre kvinnene kan knyttes til en felles kontekst, og jeg vil derfor gjøre en kontekstuell analyse av funnene. Den kontekstuelle analysen knyttes i stor grad til tidligere mobilitetsforskning av bronsealderkvinner. Ved fremleggelse av tidligere forskningshistorie knyttet til temaet, samt en kontekstuell analyse av de tre kvinnenes mobilitet gjennom grav og gravfunn, vil teksten belyse hvordan de tre kvinnene kan gi et innblikk i kvinneroller, mobilitet og relasjoner i eldre bronsealder i Skandinavia. Jeg ønsker også å sammenligne resultatene for å oppnå større forståelse for omfanget av hva kvinnerollen kunne bety i denne perioden, dette vil foregå i tolkningskapittelet. Jeg vil forholde meg til eldre nordisk bronsealder, med hovedvekt på periode II og III som dateres til 1500-1300 f.v.t. og 1300-1100 f.v.t. (Engelstad, 2005, s. 340).

Kvinner og deres posisjon i elitesamfunnet er en sentral del av denne oppgaven, da en antar at alle de tre kvinnene har vært en del av et slikt miljø. Gjennom denne oppgaven ønsker jeg å besvare problemstillingen: *Hva kan det arkeologiske kildematerialet fortelle om elitekvinnens mobilitet og rolle i det skandinaviske bronsealdersamfunnet?*

1.1 Periodeavgrensning

Den svenske arkeologen Oscar Montelius utarbeidet i 1880-årene sin typologiske metode som deler europeisk bronsealder inn i eldre og yngre bronsealder, og deretter i 6 deler fordelt på disse to. Montelius metode har tradisjonelt datert perioden til 1800-500 f.v.t., men kronologien har senere blitt noe modifisert grunnet introduksjonen av nyere naturvitenskapelige metoder (Engelstad, 2005, s. 60).

I denne teksten vil Helle Vandkildes kronologi være utgangspunkt for datering og tidsforståelse. Den nordiske bronsealderen dateres fra ca. 1700 f.v.t. til 500 f.v.t. (Vandkilde, 1996, s. 175). Dateringer av materiale fra Sør-Skandinavia indikerer at de 6

underperiodene har vart i omtrent 200 år hver. Denne inndelingen bygger på utviklingen i gjenstandsmaterialets form. Eldre og yngre bronsealder skilles omkring år 1100 f.v.t., basert på endring fra ubrente til brente graver (Trigger, 1996, s. 120)

2.0 Teori

Tidligere kritikk av arkeologisk forskningsperspektiv er en del av grunnlaget for valg av teoretisk bakgrunn for tolkning og forståelse av tekstens materiale. Arkeologi har tidligere blitt kritisert som en disiplin med et for maskulint preg, noe som nevnes av blant annet Olsen. Han skriver om feministisk kritikk i boken *Fra ting til tekst*. Befestede holdninger rundt kjønnsmyter som plasseres i arkeologisk formidling ved blant annet museer, har vært en pådrivende effekt til videre dyrking av feministisk arkeologi og kritikk på 1970-tallet (Olsen, 1997, s. 240). Engelstad trekker fram to måter kjønnsundersøkelser kan foregå på innen feministisk arkeologi og vitenskapskritikk. Den første går ut på hvordan materiell kultur er med på å danne kjønnsroller, ideologier, forskjeller og identiteter i fortidige samfunn. Den andre måten handler om hvordan visuelle og tekstlige fremstillinger fra fortiden, som teori, metode og problemstillinger knyttes til kjønnsbestemmelse (Engelstad, 2005, s. 97).

Denne tekstens teoridel vil først ta for seg kjønnsteori og hvordan arkeologien er knyttet til dette, både i eldre og nyere tid. Deretter kommer en gjennomgang av hvordan kjønn og identitet kan knyttes til graver. Disse delene er utvalgt da materialet som skal gjennomgås kan i stor grad knyttes til både kjønnsteori, kjønnsroller og uttrykkelse av identitet gjennom gravens materielle kultur.

2.1 Kjønnsteori

Genderbias, eller *kjønnskjevhet* er noe som kan komme til syne i arkeologien, da den kan ha en tendens til å ha en maskulin bismak. Dette vises når forskere antar at visse trekk og karakteristikk tilhører et bestemt kjønn. Biologiske faktorer og ulikheter blir sett på som strukturelt i fordelingen av sosiale roller og posisjoner, og det maskuline perspektivet settes overveiende som standard til å representere en kultur. Til tross for at arkeologer ofte yter aktsomhet når det omhandler forenklete etnografiske analogier, har dette ikke vært tilfellet i tilknytning til kjønn. Conkey & Spector påpeker at ukritisk bruk av kjønnsstereotyper er med på å støtte sexisme og kjønnsforskjeller (Conkey & Spector, 1984, s. 3-4).

Slike kjønnsstereotyper- og skjevheter kan innlemmes i *androsentrisme*.

Androsentrismen finner man i flere deler og former innad antropologien. En stor del av denne praksisen handler om maskuline roller og hvordan det maskuline havner i sentrum av både samfunn, synspunkter og historie, slik at den feminine delen i større grad ekskluderes (Bailey et al, 2020, s. 1). Til tross for androsentrismen er det mange arkeologer som er enige i at man må motstå fristelsen til å projisere for store deler av seg selv og sin egen virkelighetsoppfatning inn i fortiden (Conkey & Spector, 1984, s. 5). Dette er også noe Olsen nevner i boka *Fra ting til tekst*, når han trekker frem et sitat av professor i kjønnsstudier, Marie Louise Stig Sørensen: "*Kvinnens rettigheter og roller i nåtida trenger ikke bli legitimert gjennom fortida*" (Olsen, 1997, s. 246). Arkeologer jobber blant annet med å konseptualisere og forstå kjønn, men på en mer generell basis, forståelsen av sosiale roller. En følge av dette er at arkeologen gjerne baserer sitt

rammeverk på underforståtte ideer og erfaringer rundt egen samtid. Dette fører til et behov rundt formulering av teorier som ikke bare innebærer menneskelige sosiale handlinger, men også kjønnsstudier i arkeologien. Et slikt rammeverk trenger kjønnsinkluderende, ikke kjønnsespesifikke, teorier og uttrykk (Conkey & Spector, 1984, s. 2).

I senere år har kvinne/mannsfokuset innen arkeologien blitt noe justert, og søkelyset på begrepene kvinne og mann endres til *kjønn*. Behovet for spesifikt kjønnsidentifisering skifter, og man ønsker heller å granske relasjoner mellom kjønn samt problematisere kjønn som sosial kategori. Kjønn blir et strukturerende element i samfunnet. Det blir derfor nødvendig å bryte ut fra biologiske definisjoner som kjønn er bundet opp i, og begrepet *sosialt kjønn* oppstår. Conkey & Gero definerer kjønn som et sosialt og kulturelt påfunn, likedan som det er historisk og kulturelt betinget. Deres definisjon bygger på tanken om at biologisk kjønn er fastsatt, mens kjønnsroller og identitet er konstruert (Conkey & Gero, 1991, s. 8). Olsen definerer de biologiske kjønnene mann og kvinne som universelle kategorier. Sosialt kjønn defineres som en konstruksjon basert på ulike kulturers oppfatning av kjønnsroller og kjønn. Biologisk kjønn vil i denne forstand baseres på osteologi (studier av skjelettet), mens sosialt kjønn baseres på gravgods (Olsen, 1997, s. 246).

Det er vanlig å skille mellom biologisk og sosialt kjønn i kjønnsarkeologi. Skillet mellom biologi og det sosialt konstruerte åpner for blant annet refleksjon rundt kvinnelighet som en del av kvinners natur. Dette er fint å bruke i arkeologien, fordi biologien kan analyseres gjennom osteologi, og det sosiale kan analyseres basert på funnmaterialet i en grav (Pettersen, 2014, s. 35). I denne analysen vil jeg skille biologisk og sosialt kjønn, men likevel forstå at de er avhengige av hverandre for å eksistere. Det er det sosiale kjønn som vil fortelle noe om kvinneverollen i eldre bronsealder i Skandinavia. Derfor vil jeg i større grad ta hensyn til gjenstandsfunn fra kvinnenens graver som grunnlag for forståelsen av deres kjønnsrolle i samfunnet. Osteologisk og annet organisk materiale er likevel med på å støtte tolkningen av funn, samt kjønnsbestemmelsen av kvinnene. Analyser av kvinnene og gjenstander i graven gir også bilder av deres mobilitet, som muligens kan knyttes til allerede eksisterende teorier om kjønnsroller i eldre bronsealder. Dette vil presenteres i kapittelet om forskningshistorie.

2.2 Kjønn og identitet i graven

En av hovedtilnærmingene i arkeologi i forhold til gravskikk handler om hvordan døden er en sosial viktighet og virkelighet. Binford hevdet at gravskikkens kompleksitet reflekterer den kompleksiteten som finnes i sosial organisasjon og samfunnsforhold. De sosiale identitetene i en grav vil korrespondere med statusen den avdøde hadde når de levde. Han skilte ut fire sfærer som definerer avdødes status: alder, kjønn, relativ sosial status innen en gitt gruppe og sosial tilhørighet i de sosiale medlemskapene i samfunnet (Binford, 1971, s. 14). Sosial status og hierarki er tilstedeværende temaer i studier av døden, og det er en vanlig holdning at sosial status markeres i døden (Østigård, 2006, s. 13). Et rikt gravinnhold representerer sannsynligvis noen fra øvrige sosiale sjikter. Likevel kan man ikke konkludere med at fraværet av rikt gravgods og monumenter representerer det motsatte. Det er de gjenlevende som tar beslutningen om gjenstander skal nedlegges eller ikke (Østigård, 2006, s. 14). Goldhahn påpeker at døde mennesker

bygger ikke monumenter, så slike monumenter bør betraktes som et monument for de gjenlevende i stedet for de døde (Goldhahn, 2006, s. 196).

I undersøkelser av graver blir den dødes identitet et naturlig spørsmål som oppstår. Hvordan en identitet kan forstås ut fra gravmaterialet varierer i like stor grad som antall graver til stede. Å bruke graver som hjelpemiddel i forsøk på å forstå tilhørende individ er en av de mest langvarige tradisjonene i gravforskning fra bronsealder. Gjenstandene som blir funnet anses som et speilbilde av flere ting, som kulturell og etnisk tilhørighet, sosiale roller og personlige historier. Gjenstandene kan også belyse informasjon om nettverk på tvers av landegrenser (Holst, 2013, s. 107).

3.0 Forskningshistorie

Kvinnerollen i bronsealderen er et tema som tidligere har blitt undersøkt, og Michelle Pettersen skriver blant annet i sin masteravhandling om kvinnen i bronsealderen på Vestlandet. Hennes avhandling bærer nok et enda større preg av historikken til kjønnsarkeologi enn det dette kapitlet vil ha, men den har likevel et innhold som er relevant for min gjennomgang av forskningshistorie. Pettersen tar utgangspunkt i kvinnerelaterte funn med fokus på smykker fra Vestlandet og klesdrakter fra Danmark i sin avhandling (Pettersen, 2014). De tre kvinnene jeg skal ta for meg har alle et gjenstandsmateriale jeg anser som både relater- og sammenlignbart til det som beskrives i hennes avhandling. Jeg velger derfor å benytte meg av blant annet denne avhandlingen som strukturell inspirasjon for min fremlegging av forskningshistorie, uten at innholdet nødvendigvis består av det samme. Dette kapitlet vil ta for seg forskningshistorie knyttet til bronsens introduksjon, kvinnens plassering i samfunnet, gravskikk i bronsealderen og bekledning i Skandinavia.

3.1 Bronsens introduksjon og framveksten av ny samfunnsstruktur

I senneolittisk tid foregikk det store endringer knyttet til utvidelsen av åpent land, grunnet dannelsen av permanent beitemark i Sør-Skandinavia. En etterfølge av dette var endringer i bosetningsmønstre. Områder som tidligere var bebodd av kun jakt- og fiskefolk ble attraktive for jordbruksfolket og befolkningen økte. Interregional handel av flint utviklet seg, og i slutten av perioden ble bronsegjenstander introdusert til det skandinaviske markedet gjennom nettverk i Sentral-Europa (Kristiansen, 1998, s. 83). I bronsealderen blomstret sosial lagdeling, og i eldre bronsealder formes en ny samfunnsstruktur der ledere av høvdingdømmer tildeles guddommelig status. Denne autoriteten ble stadfestet gjennom rituelle handlinger og religiøse seremonier (Hauge, 2007, s. 88). Introduksjonen av bronse kan ha hatt en pådrivende rolle i dannelsen av disse skillene, som førte med seg behov for tydeligere organisering og spesialisering av samfunnet, samt utviklingen av eliten (Hauge, 2007, s. 27). Konstruering av gravhauger, økt håndverksproduksjon og kontroll av prestisjegjenstander kjennetegner strukturen (Ling & Cornell, 2017, s. 18). Til tross for bronsealderens noe sene start i Skandinavia, sammenlignet med resten av Europa, har dette området også vært del av et aktivt internasjonalt handelsnettverk. Skandinavia er blant annet det stedet i Europa der det er funnet flest gjenstander fra bronsealderen, og majoriteten av disse er funnet i Danmark (Price, 2015, s. 199-200).

3.2 Kvinnens plassering

Danmarks geografiske og sentrale plassering i Skandinavia styrket deres rolle i internasjonale nettverk. Bronsealderen blir sett på som en tid der samfunnet var preget av allianser og gaveutveksling, og en antagelse er at det var menn som opprettholdt disse kontaktnettverkene og bedrev handel. Kvinnen som deltaker i slik handel innlemmes ikke i denne antagelsen. Kvinner har blitt sett på som en integrert del av slike nettverk, men rollen knyttes heller til ekteskap og alliansebygging. Før nyere vitenskapelige metoder kom til, jobbet arkeologer ut fra antagelser om opprinnelsen til personen de avdekket. En kvinne funnet begravet i et område, men bekledd i antrekk fra et annet område, er blitt tolket som en kvinne som er flyttet for å styrke en allianse gjennom ekteskap. Kvinnens plassering blir tolket som et passivt objekt, "den suverene gave", som menn forhandlet med for egen statusøkning (Bergerbrant, 2007, s. 118). Hypoteser knyttet til elitekvinnens mobilitetsmønstre dukker også opp i relasjon til dette. Dette inkluderer blant annet: ensrettet kort- eller langdistansereiser gjort av elitekvinner som giftes inn i et annet samfunn (Reiter & Frei, 2021, s. 29).

Greske oldtekster beskriver det greske bronsealderssamfunnet som et der menn giftet seg med døtre eller søstre av menn i toppeliten, for å øke egen status. Dersom mannen hadde den høyeste statusen giftet han seg enten med døtre/søstre av menn med samme status fra andre områder, eller døtre/søstre av menn fra sitt eget område, men med lavere status. Det ser ut til å være en enighet i europeisk bronsealderforskning at man ble regnet som voksen fra omtrent 14-årsalderen, noe som også gjaldt for Sør-Skandinavia (Bergerbrant, 2007, s. 116-118). I forhold til dette styrkes teorien om at unge kvinner ble giftet bort for å opprettholde og styrke allianser.

Bronsealderen var en tekstløs periode, og kunnskapen man har om bronsealderens religion kommer fra symboler og figurer som finnes på kildematerialet fra perioden. Religionen tolkes som en solkult, der dyrking av solen sto sentralt. Spiralsymbolet tolkes gjerne som en representant for solen. Solgudinnen er en annen skikkelse som dukker opp gjennom tolkning av symbolene. Kristiansen og Larsson argumenterer for eksistensen av en kvinnelig prestinne som var tilknyttet solgudinnen. Dette var en kvinne som oppnådde status og prestisje fra denne rollen, og hadde en viktig rolle i nordiske religiøse ritualer (Kristiansen & Larsson, 2005, s. 298).

3.3 Gravskikk i bronsealderen

I Europa var ubrente kistebegravelser normen i eldre bronsealder. Eikekistegraver er en gravtype som dateres til den midtre delen av den skandinaviske bronsealderen, og er svært tidstypiske. Eikekistene blir funnet i gravhauger. I disse haugene kan man finne flere graver, og det vil oftest være en primærgrav, "hovedgraven", som er plassert under eventuelle sekundære graver (Bergerbrant, 2007, s. 12). Bruken av eikekister kan ha sammenheng med hvordan den døde ble behandlet. Det spekuleres i at denne metoden å gravlegge på er resultatet av et forsøk på å beskytte den dødes integritet, da eikekisten gir god beskyttelse mot omliggende miljø. Kroppen er ofte forsiktig pakket inn i skinn og tøy, og gravenes konstruksjon er utført på måter som tyder på forsiktig og omsorgsfull behandling (Holst, 2013, s. 108). Det er ingenting som indikerer forskjeller i behandling av den dødes kropp basert på sosialt kjønn, og kjønnsforskjellene blir hovedsakelig uttrykt gjennom bekledning og andre gjenstander i graven. Forskjeller i

gravens konstruksjon kan ha relasjon til kjønn, men virker i større grad å være rettet mot stadfestede ytringer knyttet til slekt og sosial stilling (Sørensen, 2013, s. 228).

I Skandinavia har bronsealderens gravgods og -ritualer en tendens til å ha en standardisert form med regionalt grunnlag. Dette er en kontrast til andre deler av bronsealderens materielle og sosiale kultur. Det standardiserte gravinnholdet ser ut til å ha en bestemt hensikt i uttrykkelsen av ideer om overordnede roller. Dette er gjerne utbredte og generaliserte ideer som baserer seg på skiller mellom sosiale kjønnsroller. I store deler av Norden ser man at sosialt kjønn er mer representert i gravleggelse. Dette gjelder særlig for eldre bronsealder (Holst, 2013, s. 107-108). Forskjeller i sosial status kommer tydelig frem gjennom den materielle kulturen fra bronsealdergraver. Man har mindre informasjon om hverdagsliv og -folk fordi de ikke ble begravet på samme måte som eliten, men heller i flatmarksgraver der bevaringsforholdene er dårligere. Gravene viser at skandinaviske bronsealdersamfunn var sosialt lagdelte og basert på samfunnspolitisk organisering (Ling & Cornell, 2017, s. 20). Graver fra eldre bronsealder periode II er kjent for mye gravgods. Velstand og rikdom ble uttrykt ved å legge prestisjegjenstander i graven. Dette var også en måte samfunnet uttrykte ideer om identitet og status, gjennom begravelsesritualer (Kristiansen, 1998, s. 178).

Det er viktig å diskutere hva en bronsealdergrav symboliserer. Ulike samfunn vil ha ulike ideer om hva identitet er og hvordan uttrykkelsen skal foregå. En grav er en god kilde til analyser av kjønn nettopp av denne grunn. Ritualer er ofte unike til sin region, og kan derfor fortelle mer om en identitet enn nødvendigvis gjenstander, fordi gjenstandene ofte finnes over større områder. Både gravritualer og sammensetningen av smykker i gravgodset fra Skandinavia var relativt homogene i eldre bronsealder, som tyder på utbredt kontakt med andre samfunn. Homogeniteten viser et ønske om å uttrykke en felles identitet (Pettersen, 2014, s. 38). Det kan være både kosmologisk, religiøs eller rituell bakgrunn til mange deler av en bronsealdergrav. Dette vil også trekkes inn i analysen og tolkningen av tekstens materiale, da det er relevant for forståelsen av kvinnerollen.

3.4 Regional bekledning

Det skjer en utvikling i gravgodset fra periode I til II, som kan være tegn på økende religiøs spesialisering. Kristiansen og Larsson mener det er mulig å skille ut en religiøs ledergruppe via gravmaterialet fra Danmark. De knytter en liten gruppe elitekvinner fra periode II til en "prestinne"-rolle via ritualistisk gravgods. Gravinnholdet deres kan bestå av blant annet solskiver i gull/bronse, halsringer og øreringer i gull. Andre sentrale deler av bekledningen var belteplater med spiraldekor plassert på magen og korte snorskjørt (Kristiansen & Larsson, 2005, s. 298). Slike skjørt hadde små bronserør rundt snorene, og rørenes rolle kan ha vært symbolsk, både visuelt og auditivt (Thrane, 2013, s. 762). Det er mulig at belteplatene var utsmykning som ble valgt med ambisjon om å øke kvinnens status, ved å framheve tilknytningen til solgudinnen (Bergerbrant, 2005, s. 17).

Gjennom kartlegging av bronsegjenstander ser man at pryd og ornamenter utvikler seg i løpet av eldre bronsealder og blir mer regionalt distinkte. Dette kan være en måte en gruppe eller region har markert egne tradisjoner, slik som ved rikt utsmykkede kvinneantrekk (Sørensen, 2013, s. 228). Til tross for en ensformig periode, spesielt

rundt gravgods i mannsgraver, er utstyret i kvinnegraver mer variert i periode II og III. Det er annerledes, men også mer jevnt utbredt. Dette gjelder både metallgjenstander og klesdrakter. Alder og sosial stilling kan ha noe med dette å gjøre, men også årstid og lokalitet for gravlegging kan ha relevans til variasjonene. Metallgjenstandene som er gjentakende og karakteristiske inkluderer arm-, belte- og halssmykker og bøyle- eller draktnåler. Smykker til hår, ører, fingre og ben forekommer også, som oftest i ringform. Diverse former for pryddresser plassert på bluser eller skjørt dukker også opp (Willroth, 1989, s. 94).

Basert på gravfunn, er det tegn på at utsmykning i stor grad ble assosiert med kvinner. Mennes gravgods baserer seg i større grad på gjenstander knyttet til personlig stell, våpen, verktøy og i mindre grad, smykker. Likevel er det to lignende våpen som går igjen hos begge kjønn: kniver og dolker. Tolkninger av dolkens rolle har blant annet vært at den er tildelt kvinnens antrekk med symbolsk bakgrunn. Muligens med intensjon om å signalisere rangering eller status som gift kvinne (Jones, 2011, s. 96).

Klær er verktøy i uttrykkelsen av identitet, og eikekistebegravelsene fra eldre bronsealder er derfor interessante. I de tilfellene der klær er godt bevart, ser man at det er tydelige forskjeller mellom klærne, og at de assosieres med ulike kjønn. Bukser, kapper og ulike typer hodeplagg er funnet med menn, mens skjørt, bluser og hårnett er funnet med kvinner. Ut fra materialet fra perioden ser man at kvinnene var kledd i to ulike antrekk. Det ene antrekket består av en enkel bluse, kort snorskjørt med bronserør, belte med belteplate og et tau til å feste i håret. Det andre består av bluse, hårnett, og et lengre omslagsskjørt som ble holdt oppe av et belte (Sørensen, 2013, s. 222-226).

4.0 Materialet

Dette kapittelet presenterer materialet som skal analyseres. Det er gjentakende elementer som knytter de tre kvinnene til en felles kontekst, og gravene stiller som elementære deler her. Materialvalget er bevisst med grunnlag i sammenlignbar funnkontekst, der funnene på en generell basis representerer en gruppe fellesnevne knyttet til elitesamfunn fra periode II og III. Til tross for strukturelle likheter i funnkontekst, finnes det også forskjeller i materialet som vil gjennomgå senere i tolkningskapittelet. Kombinasjonen av kontekstuell likhet sammenlignet med ulikheter i gravfunn er valgt med intensjon om å vise hvordan strukturelle fellesnevne kun forteller deler av en sak, og at ulikheter er like viktige som likheter i forståelsen av kvinnerollen i Skandinavia i eldre bronsealder. Hver kvinne og hennes grav presenteres hver for seg. De presenteres likt med en gjennomgang av funnkontekst- og omstendighet, samt gravenes innhold. Dette inkluderer både organisk materiale og andre gjenstander.

4.1 Egtvedpiken

Egtvedpiken ble funnet i Egtved, som ligger på Sør-Jylland i Danmark. Graven ble oppdaget i 1921 da bonden Peter Platz var i gang med fjerning av de siste restene av en gravhaug på eiendommen sin. Gravhaugen hennes var en del av et større landskap med slike hauger. Hun lå i en eikekiste, og kista inneholdt godt bevarte organiske rester. Graven har blitt dendrokronologisk datert til 1370 f.v.t. Kroppen var plassert på et okseskinn. Av hennes organiske materiale var håret, 29 tenner og noen negler bevart. Noen deler av huden var også bevart, men gikk i oppløsning ved kontakt. Litt av hjernen var også bevart. Analyser av tennene daterer henne til å ha vært 16-18 år når hun døde. Hun var omtrent 159-160 centimeter høy. Til tross for at store deler av den fysiske kroppen var borte, fant man både klær og smykker i graven. Klesdrakten besto av en enkel bluse, et snorskjørt, et tau til håret, samt tøyestykker rundt føttene og sko i skinn. Et belte med belteplate på lå rundt livet hennes. Det lå også blant annet en kam, to armringer, en ørering, en syl og en liten boks laget av bjørkebark i graven. I boksen lå det en liten skinnpung med de kremerte levningene til et ungt barn (Bergerbrant, 2019, s. 20; Frei et al, 2015, s. 1).

Figur 1: Rekonstruksjon av Egtvedpiken. Hentet fra Bergerbrant (2007)

4.2 Skrydstrupkvinnen

Skrydstrupkvinnen ble funnet i 1935 under utgraving av en høyde i nærheten av Skrydstrup på Sør-Jylland i Danmark. Hun lå i en eikekiste. Gravhaugen var del av en større gruppe med totalt 8 forskjellige hauger. Graven hennes representerer primærgraven i haugen hun lå i. I 1931 ble det foretatt en utgraving på gravhaugens sørside, og det ble da funnet rester av to eikekistegraver. Til tross for denne utgravingen, var sentrum av gravhaugen der primærgraven lå, uberørt fram til 1935 da Skrydstrupkvinnen ble utgravd (Broholm, 1939, s. 3).

Figur 2: Skrydstrupkvinnen i graven. Hentet fra Fortuna & Ursem (u.d.). CC-BY-SA.

Ved kisteåpning var kun toppen av hodet synlig, resten av kroppen var tildekket av to store tøyestykker. Hun lå på ryggen med ansiktet vendt opp og litt mot venstre. Både armer og ben lå utstrakt langs kroppens side. Knoklene på venstre underarm var dårlig bevart. Ansiktsknoklene var svært godt bevart, og det fantes spor av ansiktets bløtdeler som øyenbryn og øyelokk. Øyevipper var også bevart, men de ytterste delene av nesen, ører og lepper var derimot nedbrutt (Broholm, 1939, s. 21-22). Tennene var spesielt

godt bevart. Håret var oppsatt i en intrikat frisyre med hårnett laget av hestehår. Blant gjenstandene i graven fant man blant annet små øreringer i gull. Hun var kledd i en kortarmet ullbluse med brodering og et langt skjørt med et belte som holdt det oppe. En kam av horn lå også i graven. Det var mindre mengder metall i graven, men en stor andel av eiendelene var klær og tekstiler (Frei et al, 2017, s. 4).

4.3 Ølbykvinnen

Ølbykvinnens grav lå i en av tre gravhauger som ble funnet i nærheten av byen Køge som ligger på øya Sjælland i Danmark. Ølbykvinnen var gravlagt i den nordligste av de tre haugene, og hennes grav var haugens primærgrav. Lokaliteten ble utgravd i 1880 av den danske arkeologen Sophus Müller. Skjelettet var i dårlig stand, noe man antar er på grunn av syrenivået i den danske jorda. Til tross for generell dårlig tilstand på skjelettet, var underkjeven og tenner bedre bevart. Emaljen fra seks- og tolvårsjekselen, samt visdomstennene var bevart. Slitasjen på tennene kunne tyde på at kvinnen var voksen ved dødsfall (Reiter & Frei, 2021, s. 26).

Det var lite tekstilrester i graven, men mye metall. I graven lå en bronsekrage, avknekt del av sverd eller dolk, 4 bronsetutuli og 125 tynne bronserør med rester av snorskjørt inni. Det antas at hun har hatt på seg en lignende bluse som de andre kvinnene. Det lå også 1 blå glassperle og 2 ravperler i graven. Disse perlene lå i området der den venstre armen forventes å ha ligget. Det lå også en utsmykket belteplate på midjen. Hun var begravet i en tidstypisk eiketrekiste. Kisten var i for dårlig tilstand til dendrokronologisk datering, men innholdet i graven korresponderer med periode II, og gravleggelsen er typologisk datert til å ha foregått mellom 1400 og 1300 f.v.t. (Reiter et al, 2019, s. 2).

Figur 3: Akvarell av Ølbykvinnens grav. Hentet fra Boye (1880). Digital rekonstruering av Walsh.

5.0 Metode

For å besvare denne oppgavens problemstilling har jeg valgt å ta i bruk kontekstuell metode som grunnlag for analyse av mobilitet. Dette er fordi de alle er del av en felles kontekst som inkluderer noen sentrale deler: elitekvinner, eikekister, gravhauger og eldre bronsealder i Danmark. Tolkningen av materialet gjøres også med bakgrunn i tidligere fremleggelse av forskningshistorie knyttet til relaterte temaer. De tre kvinnene har flere fellesnevner, og ut fra gravmaterialet kan man anta at de alle har hatt tilknytning til elitesamfunn i bronsealderens Skandinavia. Likevel er det også forskjeller i dette materialet som bør belyses. Sentrale elementer er: strontiumisotopanalyser, osteologi, bekledning og metallgjenstander, samt undersøkelser av glass og rav. Tolkningsskapittelet vil også ta for seg de sentrale lik- og ulikhetene i resultatene fra den kontekstuelle analysen og sammenligne dem.

6.0 Kontekstuell analyse

Den kontekstuelle analysen tar for seg de tre kvinnene og deres gravinnhold, og hvordan dette materialet har blitt undersøkt for å danne et bilde av mobilitet. Til analysen har jeg valgt ut noen elementer som i stor grad knyttes til mobilitetsforskning gjort av Karin Margarita Frei. Frei er professor ved Nationalmuseet i Danmark, og er kjent for sitt analytiske arbeid som baserer seg på grunnstoffet strontium (Persson, 2017). Det er gjennomført strontiumisotopanalyser av alle tre kvinnene, og dette vil være et gjentakende element. Strontium er et grunnstoff som finnes i jorda, og derav finnes i alt vi spiser og drikker. Strontium tas opp via mat og drikke, og lagres i kroppens organiske materiale. Strontiumverdier varierer globalt basert på lokal geologi, og er et fint verktøy i arkeologisk forskning av opprinnelse og mobilitet, da det er mulig å måle nivåene i kroppen, selv etter døden (Felding, 2015, s. 12).

6.1 Egtvedpiken

Jekslenes tannemalje mineraliseres i løpet de tidlige barneårene, som betyr at geografiske spor fra opptak av strontium lagres i emaljen og kan analyseres, og gi et bilde av mobilitet i barndom. Det har blitt gjennomført en strontiumisotopanalyse av emaljen fra seksårsjekselen i venstre underkjeve. Tinningbenet til det kremerte barnet ble også analysert. Strontiumverdier i emaljen og tinningbenet samsvarer, noe som tyder på at de begge har oppholdt seg på samme sted i barndommen. Sammenligning av disse verdiene med de av Danmarks geologi, indikerer at de har vokst opp utenfor dagens danske landegrense (Frei et al, 2015, s. 3-4). Visdomstennene var ikke utvokst, og hun har derav blitt datert til en alder på 16-18 år (Bergerbrant, 2019, s. 20)

Hår og negler ble også analysert for å skape et bilde av mobiliteten som kan ha foregått i de siste leveårene hennes. Hårets lengde representerte en tidsperiode på omtrent 24 måneder. Håret ble delt i fire segmenter som representerte ulik tid i perioden. Resultatene viste at hun hadde reist mellom Egtved og hennes opprinnelsessted to ganger i løpet av de to siste årene hun levde. Hun har ikke oppholdt seg i Egtved over spesielt lang tid, men heller reist hyppig rundt. Den delen av håret hennes som lå nærmest hodebunnen, det yngste håret, representerer de siste månedene hun levde (Bergerbrant, 2019, s. 22). Strontiumverdier fra det yngste håret viser at hun har oppholdt seg utenfor Danmark i månedene før hennes død (Felding, 2015, s. 13). Prøvene fra neglene viser spor fra de siste 4-6 månedene hun levde. Resultatene fra neglene samsvarer med de fra det yngste håret, som antyder at hun har vært bortreist innenfor en måned før hun døde. Det ble også gjort analyser av tekstilenes dyrefibre. Strontiumverdier fra disse lå på et nivå som forteller at antrekket var laget av råmaterialer fra steder utenfor Danmark (Frei et al, 2015, s. 5).

Analysene som er gjort av Egtvedpiken og hennes gravinnhold er basert på moderne verdier. Strontiumverdier er ikke nødvendigvis noe som endres uten grunn, men grunnet bruken av nyere teknologi i jordbruk kan det likevel skje. Mer moderne gjødseltyper som inneholder kalk kan introdusere ikke-lokalt strontium til et område, som forstyrrer naturlige nivåer. En slik vinkling kan åpne for tvil rundt hele metodikken til strontiumisotopanalyser, men andre studier av gjødselens påvirkning på jordsmonnet foreslår at gjødselen ikke har så mye å si, i hvert fall ikke når det kommer til den danske jorda (Frei & Price, 2011, s. 105-106).

Denne forskningen gir nytt lys til individuell mobilitet i eldre bronsealder, og knytter Egtvedpiken til et større internasjonalt nettverk. Egtvedpiken er en av de mest ikoniske kvinnegravene fra eldre nordisk bronsealder, og har siden hun ble funnet utviklet seg til å bli en stor del av dansk nasjonalidentitet. Til tross for den sterke tilknytningen til denne identitet, er det spørsmål knyttet til Egtvedpikens faktiske opprinnelse. Studier av materialet fra graven kan være med på å gi en pekepinn på hvor hun kom fra og hvilken rolle hun hadde.

6.2 Skrydstrupkvinnen

Skrydstrupkvinnen er også en del av elitekvinnene som ble begravet i eikekister i store gravhauger. Det var svært lite av eikekisten som var bevart, så graven er ikke dendrokronologisk datert. Derimot er den C^{14} -datert til eldre bronsealder periode III (1300-1100 f.v.t.) gjennom prøver tatt fra hodebunshåret (Frei et al, 2017, s. 11).

De første antropologiske analysene av kvinnen ble gjort i 1939. Odontologiske undersøkelser fra disse analysene viste at alle tennene, foruten visdomstennene, var fullstendig utviklet. I overkjeven var de ikke fullt utviklet, og i underkjeven hadde de ikke brutt fram i det hele tatt. Tennene var i veldig god stand og det var ikke tegn på verken karies eller annen sykdom. Basert på disse første analysene konkluderte forskerne med at levningene tilhørte en ung kvinne som var maksimalt 20 år gammel (Frei et al, 2017, s. 4).

De nyere analysene baserer seg på strontiumisotopanalyser i kombinasjon med evaluering av osteologisk materiale, CT-skanning og 3D-visualiseringer. Kjønnsbestemmelse var basert på morfologien i bekkenet, diameter av lårbenshode og hvordan de lange lemmene så ut. Kvinnens alder ved død ble estimert osteologisk og gjennom CT-skanning og 3D-visualisering. Begge metoder viser at skjelettet og visdomstennenes utviklingstilstand gir kvinnen en alder på omtrent 17-18 år da hun døde. Hun er målt til å ha vært omtrent 170-173 centimeter høy. Kvinnen hadde langt hår, som målte rundt 60 centimeter (Frei et al, 2017, s. 4 & 13).

Strontiumisotopanalyser av emaljen fra 6-årsjekslet og visdomstann ga resultater som tyder på ikke-lokal opprinnelse, og at hun har levd mesteparten av livet utenfor dagens Danmark. Håret hennes ble inndelt i segmenter som representerte ulike tidsperioder. Det yngste håret ga verdier som samsvarer med lokale strontiumverdier i Skrydstrupområdet, mens andre segmenter hadde verdier på samme nivå som tennene. Analysene av håret gir et generelt bredt omfang av strontiumverdier, som både er lokale og ikke-lokale. Det skjer en brå endring i strontiumverdiene i en del av hårprøven, som representerer en periode omtrent 42-47 måneder før hun dør, da hun var 13-14 år gammel. Verdiene fra håret som vokste ut etter denne perioden samsvarer med lokale verdier fra Skrydstrupområdet (Frei et al, 2017, s. 11-14).

6.3 Ølbykvinnen

For å undersøke Ølbykvinnens mobilitetsmønstre og hvorvidt disse er eller ikke er relatert til det arkeologiske kildematerialet, ble det gjennomført en tverrfaglig undersøkelse av graven hennes. Graven inneholdt blant annet en stor andel metallgjenstander, rester av et snorskjørt og en glassperle. Det ble gjennomført

strontiumisotopanalyser av kvinnens emalje for å undersøke opprinnelse og mulig mobilitet i barndom. Det ble også gjennomført analyser av glassperlen, blyisotoper i metallet, samt håndarbeidsteknikk på belteplaten og sverdet/dolken.

Kvinnens tenner var på et utviklingsstadium og hadde slitasje som tydet på at hun var voksen når hun døde. Prøvene fra tannemaljen viser strontiumverdier som samsvarer med de som er funnet på øya Sjælland, der graven er lokalisert. Dette gjelder alle de tre jekslene. Det er noen isotopiske forskjeller mellom tolvårsjekselen og visdomstann. Disse forskjellene foreslår at det har foregått intern regional mobilitet etter alderen 8 år, eller i løpet av tidlige ungdomsår. Fordi mineraliseringsperioden i visdomstennene representerer et gjennomsnitt fra flere år, er det derfor vanskelig å videre utdype hva slags mobilitet Ølbykvinnen har foretatt. En kan ikke fullstendig ekskludere mobilitet utenfor Sjælland, men likevel kan det virke som at dette har vært en lokal kvinne som har hatt en viss form for mobilitet i livet sitt, men hun har hovedsakelig vært stasjonær (Reiter et al, 2019, s. 5).

Metallgjenstandenes analyser ga overraskende mangfoldige resultater. Kobberet som bronzen er laget av, har forskjeller som utelukker at gjenstandene er laget fra samme parti med råmateriale. Blyisotopene understreker også dette. Belteplatens isotopverdier samsvarer godt med de fra Trentinoregionen som ligger øst i de italienske alpene. Bladet på sverdet/dolken har verdier som samsvarer bedre med de som er funnet i kobberårer i Mitterberg i Østerrike. Bronsekragens verdier ser ut til å være kompatible med kilder fra Slovakia. Resultatene tyder på at disse tre gjenstandene var laget av metall hentet fra ulike områder (Reiter et al, 2019, s. 6-7).

De tre mulige kildene til metallgjenstandenes råmateriale korrelerer med de tre hovedleverandørene av metall som gjenkjennes i skandinaviske gjenstander fra denne perioden. Håndarbeidsteknikken ble også undersøkt, blant annet for å se om de kunne være laget i samme smie. Konkluderende svar ble gitt med bakgrunn i komparativ analyse av lignende gjenstander som er funnet i andre kontekster. Grunnet bevaringstilstand var det ikke mulig å fullstendig spesifisere, men ut fra de sporene av håndverksteknikk man fant, er det sannsynlig at gjenstandene var laget av ulike håndverkere (Reiter et al, 2019, s. 7-10).

Blant gravgodset fantes også perler i rav og glass. Nordisk rav finnes i Danmark, og strandlinjen rundt Køge Bugt, som er i nærheten av graven blir omtalt som "ravstrender". Både rav og glass representerer materialer assosiert med status, og spesielt rav er antatt å ha vært en viktig del av Skandinavias økonomiske rolle i bronsealderen. Glass ble ikke produsert lokalt i denne perioden. Egypt er et sted som tidlig ble diskutert i tilknytning til danske glassperlers opprinnelse. Kjemisk analyse bekrefter dette og perlen fra Ølby representerer en slik egyptisk perle (Reiter et al, 2019, s. 11).

Resultatene fra analyser av strontium foreslår at Ølbykvinnen var lokal. Hun ble gravlagt med en rik mengde av både lokale og importerte varer. Belteplaten og sverdet ble tilvirket i Skandinavia, men råmaterialene kom fra andre steder i Europa. Analyser av gravgodset tyder på et stort handelsnettverk som bredte seg over store distanser (Reiter et al, 2019, s. 1).

7.0 Tolkning og diskusjon

De fleste sporene av påklede mennesker fra bronsealderen kommer fra gjenstander tilknyttet klesdrakten, og mer sjeldne fragmenter av de faktiske klærne komplementerer disse. Materialet fra perioden gir antydninger til at det fantes to kvinnedrakter, noe som kan tolkes som at antrekk var tilpasset ulike deler av en kvinnes liv, eller var tilknyttet spesifikke ritualer. Disse antrekkene kunne være en måte man stadfestet regional identitet. Deler av et antrekk, slik som skjørt, kan også ha en egen betydning. Drakten i sin helhet med smykker kunne også gjengi en kvinnes sosiale samfunnsstatus (Pettersen, 2007, s. 67). Klær innebærer et sett beslutninger som omhandler både design og utfall. Dette inkluderer tanker om hva slags plagg som er laget av et stoff, hvem det er laget for og hvilke funksjoner som er uttenkt. Utseende kan stadfeste forskjeller mellom vanlige klesplagg, slik som mellom bukser og skjørt. Disse forskjellene er mulig å se både visuelt og på avstand. Forskjellene de uttrykker er mer eller mindre rutinemessig framstilt, og kan ses på som personens "sosiale drakt" (Sørensen, 2013, s. 222-226).

Kristiansen og Larsson tolker de to ulike antrekkene fra perioden som: det ene, et rituellet antrekk som tilhører en "prestinne", og det andre som antrekket til en gift kvinne (Kristiansen & Larsson, 2005, s. 298). Det er observert en mulig sammenheng mellom lengde på skjørt og hår. Det korte håret har vært skulderlangt, og hengt løst rundt ansiktet. Det lange håret har vært oppsatt og dekket av enten hårnett eller kyse. Hvis denne sammenhengen er reell, kan det tyde på at at hårfrisyre og skjørt har vært en uttrykkelse for sosial identitet. Et kortere og mer avslørende snorskjørt i sammenheng med en mer fri hårfrisyre kan ha vært et uttrykk for blomstrende ungdommelighet. De lengre skjørtene i kombinasjon med mer intrikat og konstruert hårfrisyre kan i større grad uttrykke modenhet, klokhet eller generell kvinnelighet (Jones, 2011, s. 97).

Kvinnene fra Egtved og Ølby var kledd i snorskjørt med bronserør og belteplate. Begge gjenstandene har blitt knyttet til solkulten. Belteplatene er den utsmykningen som ofte får mest oppmerksomhet. Både størrelse, plassering og dekor gjør den til et automatisk blikkfang. Spiraldekor på platene blir tolket som en representasjon av solen, derav tilknytning til en solgudinne. Det er mulig at belteplatene var utsmykning som ble valgt med ambisjon om å øke kvinnens status, ved å framheve tilknytningen til solgudinnen. Belteplate kombinert med snorskjørt, et plagg som også har blitt knyttet til religiøse ritualer, styrker tilknytningen (Bergerbrant, 2005, s. 17). Ølbykvinnen bar også glass og rav sammen, noe som hadde stor betydning. Det var menneskene i de øverste sjiktene som kontrollerte samling og distribusjon av rav, og det var også disse som mottok eksotiske glassperler. Slike perler kan også ha hatt symbolske og magiske verdier knyttet til religiøse forestillinger, som ble forsterket ved samlet bæring (Kaul & Varberg, 2017, s. 382). Baserer man tolkningen på dette, kan det tenkes at kvinner som bar slike eiendeler hadde en svært spesiell samfunnsrolle. Dette kan ha tilknytning til høvdingdømmer der lederne ble sett på som noen med direkte tilknytning til det guddommelige (Hauge, 2007, s. 88).

Skrydstrupkvinnen hadde minst utsmykning tilknyttet antrekket sitt av de tre kvinnene. Ser man bort fra beltet rundt skjørtet og hårnettet, hadde hun kun to øreringer i gull og en kam. Hun var også kledd i det mer "modne" antrekket. Basert på Kristiansen og Larssons tolkning kan man tenke seg at Skrydstrupkvinnen var en gift kvinne. Det har

vært teorier om at slik forskjell i bekledning var aldersbestemt, og at et lengre skjørt tyder på en eldre kvinne. Men da Egtvedpiken og Skrydstrupkvinnen har blitt datert til å være i samme aldersgruppe, faller teorien vekk i denne konteksten.

Eikekistegravene fra eldre nordisk bronsealder er blant de med best bevarte spor fra perioden. Det er flere fellesnevner i funnene. De tre kvinnene har levd noenlunde samtidig, og har alle sannsynligvis hatt tilknytning til den danske eliten i eldre bronsealder. Måten de er gravlagt på er også lik. Likevel ser man også forskjeller mellom dem. Forskning gjort på kvinnenens mobilitet foreslår at både Egtvedpiken og Skrydstrupkvinnen opprinnelig kom fra andre steder enn der de ble gravlagt. Begge skal ha foretatt en reise i 13-14 årsalderen, men Egtvedpiken hadde hyppigere mobilitet, særlig de to siste leveårene. Skrydstrupkvinnen foretok kun én singulær flytting. Dette er ikke tilfellet hos Ølbykvinnen, da resultatene peker mot at hun har vært lokal, og stort sett oppholdt seg i nærområdet. Egtvedpiken og Skrydstrupkvinnen var også yngre enn Ølbykvinnen da de døde. Egtvedpiken reiste gjentatte ganger de siste årene hun levde. Dette, i kombinasjon med bekledning og gravfunn, kan muligens støtte en idé om at hun var en person med en spesiell rituell rolle som reiste rundt i regioner for å utøve rituelle handlinger (Bergerbrant, 2019, s. 32).

Ølbykvinnen var en voksen kvinne, gravlagt med både lokale og utenlandske gjenstander, noen av dem svært eksklusive, slik som glassperlen. Hennes stasjonære tilværelse i kombinasjon med gravfunn kan sette søkelyset på muligheten for kvinnelige maktstrukturer der kvinner også har drevet med sosial og politisk påvirkning gjennom sterk tilknytning til lokale sosiale nettverk. Det kan være mulig at Ølbykvinnen forårsaket mobilitet blant andre folk, steder eller ting, i stedet for å foreta den selv, og at det var gjennom denne rollen hun forankret sin høye status. Hennes sentrale plassering i gravhaugen og det rike gravgodset kan fortelle noe om hva slags rolle og betydning hun hadde innad sitt lokalsamfunn. At hun i tillegg var en lokal kvinne gir oss enda et lag av kompleksitet i forståelsen av elitekvinner begravet i eikekister i eldre bronsealder (Reiter et al, 2019, s. 12)

Skrydstrupkvinnen flyttet sannsynligvis til området i 13-14 årsalderen, som basert på forskning fra europeisk bronsealder var alderen man ble ansett som voksen. Denne alderen har blitt kalt "gifteklar alder", men denne beskrivelsen kan være misvisende, da den hviler på et moderne androsentristisk syn der kvinner kun blir sett på som voksne når de blir koner eller mødre (Bergerbrant, 2019, s. 32). Likevel er Skrydstrupkvinnens mer "voksne" bekledning i sammenheng med singulær mobilitet av en elitekvinne i "gifteklar" alder en mulig indikasjon på migrering med målsetning om stadfesting av allianser mellom høvdingdømmer, via ekteskap.

Selv om kvinnen hadde rollen som "den suverene gave", vil hun fortsatt innehatt kunnskap om andre kulturers normer og tradisjoner. Med mindre vi ønsker å tro at slike kvinner aldri var integrert i et samfunn, ville de ha hatt muligheter til å bruke kunnskapen sin til å oppnå en viktig posisjon i samfunnet. Disse kvinnene vil også ha hatt tilknytning til individer fra deres tidligere lokalsamfunn. Viktigheten av eksotisk gods i Skandinavia i eldre bronsealder ga ikke bare menn muligheten til å posisjonere seg i systemet gjennom reise. Muligheten for kvinner til å oppnå en posisjon via deres egne nettverkssystem, ekteskapsallianser og reiser, økte også (Bergerbrant, 2005, s. 20-21).

Reiter & Frei har utarbeidet en teoretisk modell som kan stille som et verktøy i kartlegging og forståelse av ulike mobilitetsmønstre som kan oppstå i undersøkelser av mobilitet. Basert på denne modellen vil kvinnene plasseres slik:

Tabell 1: Modell over fem ulike mobilitetsmønstre knyttet til menneskelig mobilitet. Hentet fra

Nummer	Mobilitetsmønster	Kategori	Beskrivelse
1	(A)	Ikke-mobilitet	Stasjonær bosetning
2	A – B	Punkt til punkt-mobilitet	Engangsmobilitet/migrering
3	A – B (B) B – A eller A – B – A	Fram og tilbake-mobilitet	Mobilitet fra A til B og fra B til A med et intervall på punkt B
4a	A – B B – C C – A eller A – B B – A	Gjentatt mobilitet (syklisk)	Bevegelser mellom to eller flere lokasjoner, etterfulgt av korte opphold
4b	(A) – B... C... D – (A) eller A... B... C... D... etc.	Gjentatt mobilitet (ikke-syklisk)	Sekvensielt kort- og langtidsopphold på varierende steder eller konstant bevegelse

Egtvedpiken plasseres i mønster nummer **4a**. Hun har flyttet seg mellom to lokaliteter (opprinnelsessted og Egtved) gjentatte ganger. Hun har også hatt bevegelse i kortere opphold utenfor dette. Skrydstrupkvinnen hører hjemme i mønster nummer **2**, da hun kun har foretatt én singulær migrering fra et punkt til et annet. Ølbykvinnen foretok lite til ingen mobilitet. Hun levde en stasjonær tilværelse. Derfor plasseres hun i mønster nummer **1**.

8.0 Konklusjon

Målet med denne oppgaven var å belyse de tre kvinnene, og forhåpentligvis gjennom undersøkelser av dem øke forståelsen for rollen elitekvinner hadde i Skandinavia i eldre bronsealder. Det er elementer i arkeologiens tolkning av bronsealderen som er farget av forventninger om kjønn og identitet på en mer androsentrisk måte. Siden bronsealderen var en tekstløs periode, må man i stor grad basere tolkninger av den på arkeologiske funn. Vi vil derfor aldri fullstendig kunne forklare alle sosiale handlinger, slik som kjønnsroller eller samfunnsstruktur. Alle delene av hva en kvinnes rolle innebærer kan ikke innhentes kun basert på arkeologisk materiale. Likevel er materialet som presenteres i denne teksten med på å gi et lite innblikk i hva slags rolle disse kvinnene kan ha hatt. Det er flere tolkninger og teorier jeg vil anse som tilsynelatende sannsynlige, og basert på dette materialet og tolkninger gjort av det vil jeg komme med noen konkluderende bemerkninger.

Det er sannsynlig at kvinner har hatt rituelle eller religiøse roller i ulike former i Skandinavia i eldre bronsealder. Klær og smykker med symbolsk tilknytning til solkulten kan indikere at kvinnen hadde en svært sentral religiøs rolle i samfunnet. Bronsealderen var en tid da samfunnet i stor grad baserte seg på prestisje og materialisme. Ut fra dette kan det tenkes at både gravens størrelse og innhold reflekterer den døde status. Både Egtvedpiken og Ølbykvinnen var kledd i antrekk som kan knyttes dem til en rituell rolle som plasserte dem i de øvre sjikter. I likhet med dem, ble også Skrydstrupkvinnen gravlagt i en massiv gravhaug. Hun var derimot kledd i et annerledes antrekk, som knyttes til rollen som gift kvinne.

Når man betrakter gravfunn, bekledning og mobilitet sammen basert på disse resultatene, kan det tyde på at disse kvinnene har levd tre ganske ulike liv, til tross for

flere kontekstuelle fellesnevner. Kvinner var nok en viktig del av det å opprettholde allianser, men det er usannsynlig at dette var den eneste måten elitekvinner hadde kontakt med omverdenen på. Hvordan ulike kjønnsroller utartes vil alltid variere, og jeg anser det som viktig å bemerke at disse tre kvinnene ikke nødvendigvis representerer alle kvinner fra eldre bronsealder. Man vet mindre om hverdagsfolk fra denne perioden, og tre elitekvinner vil sannsynligvis ikke reflektere majoriteten. Kvinnerollen kan derfor ha hatt en annen betydning i andre deler av samfunnet. Likevel omhandler tekstens tema og problemstilling mobilitet og roller blant elitekvinner, og gjennom denne teksten har jeg presentert tre kvinner som alle har ulikt mobilitetsmønster og variert gravinnhold, noe som kan tyde på ulike roller i samfunnet. Det arkeologiske kildematerialet i kombinasjon med undersøkelser av mobilitet forteller at disse elitekvinnene sannsynligvis har på hver sin individuelle måte hatt ulike roller og posisjoner i samfunnet i eldre bronsealder i Skandinavia. Hva disse rollene nøyaktig har gått ut på vil man nok aldri forstå fullstendig, men resultatene tyder på at de alle har hatt en høy status i samfunnet og vært fremragende kvinner.

9.0 Litteraturliste

Bailey, A. H., LaFrance, M., Dovidio, J. F. (2020) Implicit androcentrism: Men are human, women are gendered. *Journal of Experimental Social Psychology*. 89(103980). 1-18. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2020.103980>

Bergerbrant, S. (2007). *Bronze Age Identities: Costume, Conflict and Contact in Northern Europe 1600-1300 BC*. [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Stockholm.

Bergerbrant, S. (2005). Female Interaction during the Early and Middle Bronze Age Europe, with special Focus on Bronze Tubes on Dress. I T. Hjørungdal (Red.), *Gender Locales and Local Genders in Archaeology. BAR International Series* (1425) (s. 13-24). Hadrian Books/The Basingstoke Press.

Bergerbrant, S. (2019). Revisiting "the Egtvedt girl". I: Berge, R. & Henriksen, M. M. (Red.), *Arkeologi og kulturhistorie fra norskekysten til Østersjøen* (s. 18-39). Trondheim: Museumsforlaget. (Festskrift til Birgitta Berglund).

Binford, L. R. (1971). Mortuary Practices: Their Study and Their Potential. *Memoirs of the Society for American Archaeology, Approaches to the Social Dimensions of Mortuary Practices*. 25. 6-29. <http://www.jstor.org/stable/25146709?origin=JSTOR-pdf>

Broholm, H., Hald, M., Baastrup, C., & Det kongelige Nordiske Oldskriftselskab. (1939). Undersøkelsen af højen og kisten. I H. C. Broholm & M. Hald (Red.), *Skrydstrupfundet : En sønderjydsk Kvindegrav fra den ældre Bronzealder (Vol. 2)*, (s. 10-24). København: Gyldendalske Boghandel.

Conkey, M. W., & Spector, J. D. (1984). Archaeology and the Study of Gender. *Advances in Archaeological Method and Theory*, 7, 1-38. <http://www.jstor.org/stable/20170176>

Engelstad, E. (2005). Bronsealderen. I Østmo, E. & Hedeager, L (Red.), *Norsk Arkeologisk Leksikon* (s. 58-60). Pax forlag.

Engelstad, E. (2005). Feministisk arkeologi. I Østmo, E. & Hedeager, L (Red.), *Norsk Arkeologisk Leksikon* (s. 97). Pax forlag.

Engelstad, E. (2005). Spiralornamentikk. I Østmo, E. & Hedeager, L (Red.), *Norsk Arkeologisk Leksikon* (s. 340). Pax forlag.

Felding, L. (2015). The Egtved Girl. Travel, Trade & Alliances In The Bronze Age. *Adoranten*. (s. 5-20).

Frei, K. M., Mannering, U., Kristiansen, K., Allentoft, M. E., Wilson, A. S., Skals, I., Tridico, S., Nosch, M. L., Willerslev, E., Clarke, L., Frei, R. (2015). Tracing the dynamic life story of a Bronze Age Female. *Scientific Reports*, 5(10431). 1-7. <https://doi.org/10.1038/srep10431>

Frei, K. M. & Price, T. D. (2011). Strontium isotopes and human mobility in prehistoric Denmark. *Archaeol Anthropol Sci*, 2012(4). 103-114. <https://doi.org/10.1007/s12520-011-0087-7>

Frei, K. M., Villa, C., Jørkov, M. L., Allentoft, M. E., Kaul, F., Ethelberg, P., Reiter, S. S., Wilson, A. S., Taube, M., Olsen, J., Lynnerup, N., Willerslev, E., Kristiansen, K., Frei, R. (2017). A matter of months: High precision migration chronology of a Bronze Age female. *PLoS ONE*, 12(6). 1-20. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0178834>

Gero, J. M. & Conkey, M. W. (1991). Considerations for an Archaeology of Gender: Tensions, Pluralities, and Engendering Archaeology: An Introduction to Women and Prehistory. I J. M. Gero & M. W. Conkey (Red.), *Engendering archaeology: women and prehistory* (s. 3-30). Basil Blackwell.

Goldhahn, J. (2006). Från landskapens monument till monumentens landskap - om döda och efterlevande med exempel från äldre bronsålder, 1700-1000 cal BC. I T. Østigård (Red.), *Lik og ulik: Tilnærminger til variasjon i gravskikk* (s. 171-202). Universitet i Bergen Arkeologiske Skrifter.

Hauge, S. (2007). *Symbolsk alkymisme: Maktrelasjoner i bronsealderen*. [Mastergradsavhandling]. Universitetet i Oslo. UiO DUO Vitenarkiv: <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-17293>

Holst, M. K. (2013). Burials. I H. Fokkens & A. Harding (Red.), *The Oxford Handbook of the European Bronze Age* (s. 102-120). Oxford University Press.

Jones, M. (2011). *Gendered Perspectives in Archaeological Narratives of the Danish Bronze Age: Deconstructing the Binary Approach*. [Doktorgradsavhandling]. The University of Edinburgh Edinburgh Research Archive: <http://hdl.handle.net/1842/5967>

Kaul, F. & Varberg, J. (2017). Danish beads of Egyptian and Mesopotamian glass in context, the amber connection. I S. Bergerbrant & A. Wessmann (Red.), *New Perspectives on The Bronze Age: Proceedings of the 13th Nordic Bronze Age Symposium Held in Gothenburg 9th to 13th June 2015*. (s. 375-386). Archaeopress Archaeology.

Kristiansen, K. (1998). The Formation of the Tribal Systems in Northern Europe, 4000 - 500 BC. I K. Kristiansen & M. Rowlands (Red.), *Social Transformations in Archaeology : Global and Local Perspectives* (s. 64-102). Taylor & Francis Group.

Kristiansen, K. (1998). The consumption of wealth in Bronze Age Denmark: a study in the dynamic of economic processes in tribal societies. I K. Kristiansen & M. Rowlands (Red.), *Social Transformations in Archaeology : Global and Local Perspectives*. (s. 178-212). Taylor & Francis Group.

Kristiansen, K. & Larsson, T. B. (2005). The cosmological structure of Bronze Age society. I K. Kristiansen & T. B. Larsson. *The Rise of Bronze Age Society: Travels, Transmissions and Transformations* (s. 251-319). Cambridge University Press.

- Ling, J. & Cornell, P. (2017). Violence, Warriors, and Rock Art in Bronze Age Scandinavia. I R. J. Chacon & R. G. Mendoza (Red.), *Feast, Famine or Fighting: Multiple Ways to Social Complexity* (s. 15-34). Springer.
- Olsen, B. (1997). Feministisk kritikk. I B. Olsen (Red.). *Fra ting til tekst: teoretiske perspektiver i arkeologisk forskning* (s. 240-252). Universitetsforlaget.
- Persson, C. P. (2017, 2. april). *Nyt bronzealder-chok: Skrydstrupkvinden var også indvandrer*. Videnskab.dk. <https://videnskab.dk/kultur-samfund/nyt-bronzealder-chok-skrydstrupkvinden-var-ogsaa-indvandrer>
- Pettersen, M. L. (2014). *Kvinnen i bronsealderen på Vestlandet*. [Masteroppgave]. Universitet i Bergen. Bergen Open Research Archive: <https://hdl.handle.net/1956/9163>
- Price, T. D. (2015) Bronze Warriors, 1700-800 BC. I T. D. Price (Red.), *Ancient Scandinavia* (s. 196-250). Oxford University Press Inc.
- Reiter, S. S. & Frei, K. M. (2021). Examining alternative constructions of power and mobility in the Early Nordic Bronze Age: A case study of a local elite female from Denmark. *Les nouvelles de l'archaéologie*, (163). 24-32. <https://doi.org/10.4000/nda.11947>
- Reiter, S. S., Frei, K. M., Nørgaard, H. W. & Kaul, F. (2019). The Ølby Woman: A Comprehensive Provenance Investigation of an Elite Nordic Bronze Age Oak-Coffin Burial. *Danish Journal of Archaeology*, (8). 1-22. <http://doi.org/10.7146/dja.v8i0.114995>
- Sørensen, M. L. S. (2013). Identity, Gender, and Dress in the European Bronze Age. I H. Fokkens & A. Harding (Red.), *The Oxford Handbook of the European Bronze Age* (s. 216-233). Oxford University Press.
- Thrane, H. (2013). Scandinavia. I H. Fokkens & A. Harding (Red.), *The Oxford Handbook of The European Bronze Age* (s. 746-766). Oxford University Press.
- Trigger, B. G. (1996). Kulturhistorisk arkeologi. I B. G. Trigger (Red.), *Arkeologiens idéhistorie*. (s. 115-155). Pax Forlag.
- Vandkilde, H. (1996). General Chronological Discussion. I H. Vandkilde (Red.), *From Stone to Bronze: The Metalwork of the Late Neolithic and Earliest Bronze Age in Denmark* (s. 139-175). Aarhus University Press.
- Willroth, K. H. (1989). Nogle betraktninger over de regionale forhold i Slesvig og Holsten i bronzealderens periode 2. I J. Poulsen (Red.), *Regionale forhold i nordisk bronzealder* (s. 89-100). Aarhus Universitetsforlag.
- Østgård, T. (2006) Lik og ulik - introduksjon til variasjon i gravskikk. I T. Østgård (Red.), *Lik og ulik: Tilnærminger til variasjon i gravskikk* (s. 9-44). Universitet i Bergen Arkeologiske Skrifter.

